

JUBILÁ MIŠO KOVÁČ ADAMOV 90-ROČNÝ

Nestor slovenskej kultúry

Životné osudy a tvorivé aktivity spisovateľa, dramatika, publicistu a kultúrneho pracovníka Miša Kováča Adamova sú súčasťou modernej celoslovenskej i regionálnej turčianskej kultúry a literatúry.

O Michalovi Kováčovi možno hovoriť ako o autorskej osobnosti slovenského ochotníckeho i profesionálneho,

činoherného i bábkového divadla, ako aj rozhlasovej či inej dramatickej tvorby, najmä pochôdzkového divadla. To je jedna strana divadelnej mince, na tej druhej stoja Kováčove teoretické teatrologické práce a počiny z oblasti bibliografie divadelníctva. Zátoveň bol aj hercom, recitátorom, režisérom a dramaturgom, no nadovšetko iniciátorom, zanietеныm organizátorom a rozvíjateľom tradícií zvlášť ochotníckeho divadelníctva na Slovensku.

Michal Kováč takmer celý profesionálny život pôsobil v Matici slovenskej v Martine, kde prišiel ako vyštudovaný filológ a kde sa stal bibliografom, knihovníkom, knižničným pracovníkom a kultúrnym publicistom. V rámci rozvoja Matice slovenskej, ktorá pôsobila od roku 1954 v zúženej podobe ako národná knižnica a knihovedný ústav, pripravil koncepciu Pamätníka slovenskej literatúry, aby tu na jednom mieste sústredil nové alebo inovované blízke oblasti literárnej archivistiky, biografie a literárneho múzejníctva, do ktorého služieb sa zakladateľsky vložil teoreticky, prakticky i pedagogicky, a to popri matičných i v širších slovenských a česko-slovenských reláciách.

Na prahu šesťdesiatky zachytil Michala Kováča november 1989, po ktorom sa ako kresťanský demokrat nezaťažený komunistickou minulosťou stal v rokoch 1990 – 1992 námestníkom ministra kultúry Slovenskej republiky. A paradoxne práve v tomto období demokracie a nastupujúcej cesty k slovenskej štátnosti čakal Michala Kováča najťažší boj, keď ako správca Matice slovenskej v rokoch 1993 – 1994 odvážne ako posledný z martinských matičných tradicionalistov vzdoroval Jozefovi Markušovi, ktorý svojimi nešťastnými kultúrno-politickými a ekonomickými kauzami vtiahol najstaršiu slovenskú kultúrnu inštitúciu na samé dno do bahna mečiarizmu, kde až do dnešných dní zostala uväznená jej dobrá povesť.

V roku 1995 odišiel Michal Kováč do dôchodku, aby sa venoval už iba svojim divadelným a literárnym záľu-
bám.

ŽIVOTNÝ PRÍBEH

Michal Kováč pochádza z Opatoviec nad Žitavou (dnes súčasť Zlatých Moraviec), kde sa narodil 24. mája 1930 v katolíckej rodine maloroľníka Alojza Kováča a jeho manželky Márie, rod. Borkovičovej. Tu chodil v rokoch 1936 – 1941 do ľudovej školy, meštiansku školu navštevoval v rokoch 1941 – 1945 v Zlatých Moravciach, v rokoch 1946 – 1951 tam absolvoval Gymnázium Janka Kráľa.

V rokoch 1951 – 1956 študoval slovenčinu a literárnu vedu na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity, resp. Univerzity Komenského v Bratislave. Po štúdiách sa 15. januára 1956 zamestnal v Matici slovenskej v Martine, kde sa profiloval ako bibliograf a zostavil vyše 50 titulov bibliografií vrátane vzorových katalógov z rozličných oblastí.

V rokoch 1961 – 1963 ho menovali za tajomníka prípravného výboru osláv storočnice Matice slovenskej, ktorých úspešný priebeh v atmosfére začínajúceho sa politického odmäku vrátil tejto inštitúcii v roku 1963 úctu stratenú po komunistickom prevrate.

V rokoch 1961 – 1962 postgraduálne študoval na Katedre knihovedy a vedeckých informácií Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

V roku 1966 opustil bibliografické pracovisko Matice slovenskej a prešiel do jej Literárneho archívu, kde vo funkcii vedúceho oddelenia popularizačného klasického dedičstva pripravoval koncepciu viacodborového pracoviska nazvaného Pamätník slovenskej literatúry. V roku 1968 sa stal jeho prvým riaditeľom.

Po sovietskej okupácii Československa ilegálne pôsobil v *Národných novinách*, *Matičnom čítaní*, rádiovom vysielaaní stanice Kriváň i v členskom hnutí Matice slovenskej, v rámci ktorej sa stal v rokoch 1968 – 1971 podpredsedom jej Miestneho odboru a v rokoch 1970 – 1971 aj členom jej celoslovenského výboru. Za tieto postoje ho komunistickí normalizátori v roku 1971 pozbavili funkcie riaditeľa Pamätníka slovenskej literatúry, znemožnili mu dokončiť vedeckú aspirantúru a zakázali mu publikačnú činnosť.

Počas budovania Pamätníka slovenskej literatúry sa Michal Kováč popri literárnej a kultúrnej histórii, archívnictve a biografii ťažiskovo preorientoval na oblasť literárneho múzejníctva, v ktorej ostal zakladateľsky prítomný dve desaťročia. V rokoch 1969 – 1970 externe študoval muzeológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Jana Evangelistu Purkyňu v Brne, kde potom sám v rokoch 1971 – 1990 prednášal odbor literárneho múzejníctva.

V rokoch 1971 – 1976 pôsobil Michal Kováč ako metodik pre literárne múzeá v Literárnom múzeu Pamätníka slovenskej literatúry Matice slovenskej v Martine a v ro-

koch 1976 – 1990 bol odborným pracovníkom referátu scenografie jeho Strediska pre vecné pamiatky.

Popri bibliografickej, organizačnej a literárnomúzejnej práci sa Michal Kováč venoval teatrologickému bádaniu a vlastnej dramatickej tvorbe. V zajatí týchto mnohostranných aktivít prišiel november 1989 a jeho odchod do veľkej slovenskej politiky, keď v rokoch 1990 – 1992 vykonával funkciu námestníka ministra kultúry Slovenskej republiky. Jeho matičná kultúrna misia vyvrcholila v roku 1993, keď bol zvolený za správcu Matice slovenskej. A hoci ho bratislavské vedenie z tejto funkcie odvolalo a 31. júla 1995 poslalo do penzie, Kováčove bohaté kontakty s kultúrnym životom v Matici slovenskej, v Martine i na celom Slovensku sa neprerušili.

V súkromnom živote prežíva šťastné manželstvo s pani RNDr. Elenou Kováčovou, rod. Mariášovou, farmaceutkou, ktorá mu vždy vytvárala ideálne rodinné prostredie a podmienky na jeho mnohostranné tvorivé aktivity.

Michal Kováč sa prezentoval aj komorne štylizovanými monodramami o významných osobnostiach zo slovenských kultúrnych a literárnych dejín – *Listy zo samoty* (1989) o Ľudovítovi V. Riznerovi, *Rozhovory s opusteným* (1991) o Andrejovi Kmeťovi a *Dvojprameň* (1992) o Štefanovi Krčmerym.

Popri dramatickej tvorbe sa Michal Kováč paralelne venoval divadelnej kritike a publicistike. Spočiatku v periodickej tlači uverejňoval recenzie a články o divadelných predstaveniach, neskôr rozšíril túto činnosť o štúdie publikované na stránkach odborných časopisov (*Javisko, Slovenské divadlo, Československý loutkař*). Postupne sa špecializoval na scénografiu (*Jozef Ciller – scénografia*, 1980), bábkarstvo (*Bábkarská tvorba*, 1984) a najmä na rozličné aspekty ochotníckeho divadla (*Slovenská ochotnícka scénografia*, 1986; *Poznávajme dejiny ochotníckeho divadla*, 1993). V osobitnej publikácii komentoval a zhodnotil päť ročníkov *Gorazdovho Močenka* (1998).

DIELO DRAMATICKÉ A TEATROLOGICKÉ

Už len množstvo pseudonymov (Adamov, Elena Marčáková, Elena Mariášová, K. Michalov, Martin Krížava, M. Borkov, Mišo Adamov Kováč, Mišo K. Adamov) či skratiek a značiek (Kov, Kvč, MaK, MAK, M-č, M-Č, MM) poukazuje na bohaté kultúrne, literárne a publikačné aktivity Michala Kováča.

V oblasti dramatickej spisby už v roku 1942, teda ešte v žiackom veku, napísal svoju prvotinu – scénu *Cigánsky žart* a neskôr i náročnejšie hry *Zbojnícka skala*, *Po páde*, *Smrť*, pričom sa inšpiroval bábkovými a ľudovými hrami.

V 80. a 90. rokoch sa vrátil k tvorbe folkloristicky ladených hier takmer v dvoch desiatkach dramatických prác tohto žánrového zamerania (*Tekvičky*, 1981; *Bača a šarkan*, *Skúška alebo Zahraj*, *Záchrana Gašparka*, všetky 1982; *Prvohry*, *Tomášik a Katarínka*, obidve 1984; *Čo je to čerieslo, aký je jarmok*, 1985; *Turobáj*, 1994; *Dorota*, 1999 a i.), ktoré inscenovali ochotnícke i profesionálne bábkoherné i činoherné súbory na Slovensku. Spoločne s bábkohrami sa v 80. rokoch začal venovať tvorbe rozhlasových hier (napr. *Žatevná*, 1985) a po roku 1989 sa sústredil na písanie cyklu hier o osobnostiach z dejín katolíckej cirkvi, osobitne svätcov od veľkomoravského obdobia až po súčasnosť. Medzi najúspešnejšie z nich patrila rozhlasová hra *Svätí košíckí mučeníci* (1996).

Najväčšiu pozornosť v oblasti dramatickej spisby a divadelníctva vzbudili Kováčove úspešné realizácie vlastných scenáristických projektov ľudového pochôdzkového divadla *Dejiny v Matici – Matica v dejinách* (1988), v rámci ktorého účinkovalo takmer v trojhodinovom programe úctyhodných 2 739 hercov v 75 historických obrazoch z národných a matičných dejín v 18 zastaveniach. S podobným tematickým zameraním pripravil scenáre ďalších pochôdzkových divadiel nazvaných *Župy v Matici – Matica v župách* (1993) a *Prispenia Martina – svätého i Turčianskeho* (1997).

DIELO BIBLIOGRAFICKÉ

Od roku 1956 do roku 1966 sa Michal Kováč profesionálne venoval budovaniu systému slovenskej národnej bibliografie v Matici slovenskej v Martine, na Slovensku i v rámci bývalého Československa, a to aj ako tajomník Slovenskej knižničnej rady a člen ústrednej Československej knižničnej rady.

Vo vlastnej práci sa popri koordinácii bibliografickej činnosti špecializoval na jej retrospektívnu zložku, súpis časopisov, tematické otázky a problematiku všeobecnej klasifikácie a vybudoval oddelenie špeciálnych a odporúčajúcich bibliografií a ich sérií. Ako zostavovateľ pripravil okolo 50 titulov bibliografií a vzorových katalógov. Najrozsiahlejšie z nich sú *Filológia – Literárna veda – Krásna literatúra* (1959), *Poznajme súčasnú slovenskú literatúru* (1961) a *Vzorový katalóg pre osvetové knižnice na Slovensku* (1966). Teoretickými prácami i ako zostavovateľ participoval na vydaní viacerých ročníkov *Bibliografického zborníka*, odborné a popularizačné články publikoval v periodikách *Čitateľ* a *Matičné čítanie*.

DIELO LITERÁRNE A KULTÚRNOHISTORICKÉ

Michal Kováč síce začal v 50. rokoch časopisecky uverejňovať poéziu, ale v oblasti beletristiky sa výrazne presadil v pozícii významného slovenského dramatického spisovateľa. Krásnu literatúru v súvislosti s profesijným zameraním od roku 1956 vytlačajú literárnovedné, kulturologické a biografické bádania, v ktorých sa sprvu zamerl na otázky literárneho zázemia a viacstránkovú analýzu umeleckých textov, pričom sa venoval aj ťažiskovým postavám českej a slovenskej medzivojnovnej literatúry (Karel Čapek, Ľudo Ondrejov, František Švantner a i.).

Z kultúrnej histórie sa osobitne sústredil na dejiny Matice slovenskej, na martinský Národný dom a na kultúrne tradície a osobnosti Martina. V tejto súvislosti sa s Pavlom Vongrejom podieľal na tvorbe populárnych

knižných pamätí *Matica slovenská 1863 – 1963* (1963) a *Historický rok* (1966). Viacero štúdií, odborných a popularizačných článkov publikoval v periodikách *Matičné čítanie*, *Osvetová práca*, *Ľudové čítanie*, *Literárny týždenník*, *Slovenské národné noviny* a *Knižnica* a v zborníku *Biografické štúdie*. V rokoch 1964 – 1972 vykonával funkciu tajomníka odbočky Slovenskej literárnovednej spoločnosti v Martine.

DIELO LITERÁRNOMÚZEJNÉ

Literárnym múzejníctvom a muzeológiou sa Michal Kováč zaoberal od polovice 60. rokov v procese tvorby koncepcie Pamätníka slovenskej literatúry Matice slovenskej, a to v slovenskom i česko-slovenskom kontexte. Počas normalizácie mu totiž komunistický režim umožnil realizovať sa len v literárnom múzejníctve, ktoré bolo dovtedy priestorom „terra incognita“. V tejto oblasti sa prejavil ako teoretik, praktík aj pedagóg.

Bol spoluautorom *Terminologického slovníka literárno-múzejnej komunikácie* (1977) a ohlas vzbudila i jeho základná vysokoškolská učebnica *Úvod do literárnej muzeológie* (1982). Inicioval vznik odborného zborníka *Literárnomúzejný letopis*, v ktorom uverejňoval svoje štúdie, a stal sa aj prispievateľom a členom redakčnej rady časopisu *Múzeum*, kde uverejnil viacero muzeologických článkov.

Popri teórii sa v praktickej, dokumentačnej a zbierkotvornej činnosti zamerával na budovanie scénografických a výtvarných zbierok. Pripravil viacero výstav a literárnomúzejných stálych i putovných expozícií, pamätných domov a izieb. Zúčastnil sa na tvorbe scenára stálej expozície Literárneho múzea Slovenskej národnej knižnice, v rámci ktorého spracoval obdobie realizmu, slovenskej moderny a medzivojnovnej literatúry. Ako vysokoškolský pedagóg na brnianskej univerzite vychoval prvú gene-

ráciu českých, moravských a slovenských literárnych múzejníkov.

DIELO ORGANIZÁTORSKÉ

Michal Kováč vždy upozorňoval na sociologické aspekty kultúry, preto zdôrazňoval potrebu integrovať spoločnosť a združovať kolektívy ľudí, aby sa navodil pocit spolupatričnosti a duch aktívnej spolupráce. V záujme kontinuity sa Michal Kováč na poli slovenskej kultúry, neraz vnútorne i navonok rozhádané a polarizovanej, usiloval, aby sa pokračovalo v napĺňaní jej najlepších tradícií divadelníckych, ako aj v rozličných humanitných a slovesných podobách a vedných disciplínach. Takáto Kováčova pozitívna podoba a inštitucionalizácia kultúry ako vážneho spoločenského fenoménu a duchovnej nadstavby naplňala jeho život, matičné účinkovanie i dielo mnohodomými tvorivými činmi napriek rozličným spoločenským peripetiám.

ŽIVIO PRE MIŠA KOVÁČA ADAMOVA

Z hľadiska spoločenského bontónu nám na ostatok prichodí v mene bývalých spolupracovníkov, priateľov, spisovateľskej obce, divadelníkov a múzejníkov zaželať „kováčovi slovenskej kultúry“, neuveriteľne sviežemu a vitálnemu deväťdesiatnikovi, pánu Michalovi Kováčovi to obligátne: *Veľa pevného zdravia, veľa tvorivých nápadov a invencie, aby dokončil svoje rozpracované diela, a veľa pokoja a mieru v rodine!*

A ešte niečo: *Ďakujeme, pán Mišo Kováč Adamov, za všetko, čím a ako ste trvalými hodnotami Vášho mnohodomého diela a všestrannou činnosťou obohatili slovenskú kultúru, vedu, literatúru a divadlo, prispeli k duchovnému rozvoju Slovenska, Martina, Matice slovenskej i Slovenskej národnej knižnice...*

Doc. PaedDr. Pavol Parenička, CSc.

DRAMATICKÁ TVORBA MIŠA A. KOVÁČA

Dramatická tvorba Miša A. Kováča úzko súvisí s jeho filologickou a folkloristickou orientáciou a zároveň priamo nadväzuje na jeho profesijné povinnosti v ústavoch Matice slovenskej, kde od roku 1962 pracoval na mnohých bibliografických, výskumných a osvetovo-vzdelávacích úlohách, najintenzívnejšie ako špecialista – metodik usmerňujúci činnosť súborov a krúžkov umeleckej tvorivosti. Bola to jedna z tradičných povinností predvojnovaj a krátko i povojnovaj Matice slovenskej v staršej koncepcii ako ústrednej metodickéj ustanovizne v oblasti rozvoja kultúry na vidieku. Na tejto báze vznikli aj jeho prvé písané i nepísané, bibliograficky zaregistrované i nezaregistrované texty, ktorých cieľom bolo dať do

rúk súborom, a to najmä mládežníckym a bábkarským, základnú literatúru a prvotný repertoár predlôh na divadelnú činnosť. Takto vznikali Kováčove prvé dramatické texty s výrazným pragmatickým poslaním.

S rozvojom systému jednotne riadených ochotníckych a poloprofesionálnych divadelných súborov v mestách a domoch kultúry pri väčších priemyselných podnikoch začiatkom 60. rokov nastáva čas aj pre jeho cielenú autorskú dramatickú tvorbu, ktorú takmer vždy sprevádzal teatrologickým výskumom a uzatváral v menších štúdiách – *Bábkarská tvorba* (1984), *Slovenská ochotnícka scénografia* (1986), *Poznávajme dejiny ochotníckeho divadla* (1993). K nim sa neskôr pridružili väčšie štúdie